

УДК 338.242.4

JEL B31, O11, O12, L51

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Світлана Прийма

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18
e-mail: svitlana.pryima@lnu.edu.ua*

Анотація. *Мета статті – подати авторську концепцію основних методів і принципів державного регулювання соціально-економічних процесів. Це дослідження базувалося на застосуванні методів емпіричного пізнання, а саме: спостереження, опис, порівняння, індуктивне узагальнення.*

Розкрито підходи науковців до трактування понять «регулювання», «управління», викладено авторське розуміння поняття «регулювання». Обґрунтовано, що в процесі регулювання економіки будь-якої країни потрібно активно залучати державу, а також ефективно використовувати механізм саморегулювання для забезпечення соціальних гарантій населення.

Охарактеризовано суть поняття «державне регулювання» та відзначено, що немає поняття «державне регулювання соціально-економічних процесів», хоча деякі науковці розглядають окремо державне регулювання економічних, а деякі соціальних процесів. Соціальні й економічні процеси невід'ємні одні від одних, їхнє державне регулювання доцільно проводити сумісно.

Опрацювавши літературні джерела, автор розглянув методи, важелі та інструменти державного регулювання соціально-економічними процесами. Визначено принципи, яких треба дотримуватись у державному регулюванні соціально-економічних процесів. Знання цих принципів потрібне для того, щоб поліпшити ефективність цього регулювання.

Ключові слова: *регулювання, управління, державне регулювання, саморегулювання, соціально-економічні процеси, методи державного регулювання, принципи регулювання соціально-економічних процесів.*

Постановка проблеми. Для досягнення певною системою заданої мети потрібно управляти нею. Це ж стосується соціально-економічних систем і процесів, які відбуваються у державах з неусталеною ринковою економікою. Такі країни потребують більшого втручання держави у регулювання, бо не можуть обійтися механізмом саморегулювання, позаяк їхній механізм ще не сформовано [1, с. 46]. Тому увага науковців прикута не тільки до вивчення механізмів саморегулювання соціально-економічних систем і процесів, а й до механізмів їх державного управління.

На практиці постійно виникає питання раціонального співвідношення цих двох

механізмів регулювання економіки. Універсальної відповіді на це питання немає. Річ у тім, що це співвідношення залежить від конкретної країни, рівня розвитку її економіки, менталітету нації, яка в ній проживає, специфіки виробництва товарів тощо. В кожній країні держава змушена регулювати ці ділянки та процеси, з якими не справляється ринок. Найчастіше в економічно розвинутих країнах державна регулююча політика стосується перерозподілу доходів громадян для нівелювання їх надто великої диференціації і захисту найбільш нужденних груп населення, зниження рівня безробіття і розширення зайнятості економічно активного населення, поліпшення ефективності виробництва та зростання його обсягів, стабілізації цін на товари і послуги, раціоналізації та розвитку зовнішньоекономічних зав'язків і товарообміну.

Висвітлення цього питання потребує наукових досліджень, що зумовлює актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державне регулювання відбувається на підставі державних нормативно-правових актів, інших документів, різних розпоряджень державних органів і недержавних організацій, які мають відповідні делеговані їм державою на це повноваження. Дослідженнями, які присвячені цьому питанню, займалися багато зарубіжних [21] і вітчизняних науковців. Більшість з цих досліджень стосуються державного регулювання економіки. Протягом останнього часу серед українських дослідників питанням державного регулювання присвятили свої наукові праці такі вчені: В. Адамовська, Ю. Бажал, К. Бліщук, В. Геєць, О. Гелюх, Л. Головка, Л. Дідківська, М. Долішній, З. Залого, С. Злупко, Є. Ігнатова, М. Кармінська-Белобродова, М. Крупка, А. Мельник, І. Михасюк, С. Панчишин, О. Папаїка, І. Пасінович, О. Сич, А. Стельмашук, О. Тарнавська, Г. Третяк, О. Чечіль та багато інших. Хоча серед науковців немає одностайної думки щодо поняття «державне регулювання».

Постановка завдання. Мета нашої праці – проаналізувати теоретико-методологічні засади державного регулювання соціально-економічних процесів, визначити їхню сутність, основні принципи та механізм.

Щоб забезпечити виконання поставленої мети, потрібно вирішити такі завдання:

- дослідити теоретичні основи трактування понять «регулювання», «державне регулювання»;
- визначити методи, важелі й інструменти державного регулювання соціально-економічними процесами;
- визначити принципи державного регулювання соціально-економічними процесами, від дотримання яких залежить ефективність регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження управлінської діяльності завжди пов'язане з розглядом різних робіт, тобто функцій управління. Однією з головних серед них є функція регулювання, яку часом ототожнюють з самим управлінням. Однак цього робити не варто. З кібернетичного погляду, регулювання – це таке управління, яке не дає змоги системі відхилитись від певної траєкторії її розвитку. Ця функція управління реагує на кожне відхилення системи від норми.

«Управління реалізується через функції планування, організації, мотивації, контролю, а також регулювання. Дані функції певною мірою реалізуються і в управлінні

економікою, однак традиційно саме на регулюванні зосереджена увага науковців і практиків. Цим підтверджується значний саморегулюючий потенціал економічної системи, яка функціонує за своїми законами. Термін «регулювання» у широкому розумінні означає упорядковувати, налагоджувати правильну взаємодію елементів системи. Державне регулювання розглядають як вплив держави на умови здійснення, інтенсивність та результативність господарських процесів. Головним завданням регулювання економічної системи є підтримання макроекономічної рівноваги в суспільстві. Регулюючий вплив держави має на меті орієнтацію економічних агентів на досягнення цілей і пріоритетів, передбачуваних державною соціально-економічною політикою» [2].

Зауважимо, що, на відміну від сказаного, деякі автори наукових публікацій чи певних нормативно-правових документів поняття «управління» і «регулювання» ототожнюють. Це здебільшого стосується випадків, коли розглядаються поняття «державне управління» чи «державне регулювання».

Наприклад, в економічній енциклопедії регулювання визначається як функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток явищ і процесів в межах заданих кількісно-якісних параметрів, а управління – як вплив на процес, об'єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей. Державне управління в ній визначається як організаційно-регуляторна діяльність держави (через систему її органів і посадових осіб), спрямована на сфери і галузі суспільного життя, які потребують її певного втручання [3, с. 170, 752].

На думку інших авторів, регулювання охоплює порівняно з управлінням ширшу сферу організаційної діяльності [4].

Ми дотримуємось думки про те, що регулювання є однією з головних функцій управління. Воно реалізується, зокрема, і через функцію регулювання. За допомогою регулюючих впливів на певну систему чи процес можна не дати їм відхилитись від заданого напрямку розвитку і привести до задекларованої мети.

В ринковій економіці регулювання господарською системою може здійснюватися державою чи ринком за рахунок саморегулювання. «Ринкова економіка не захищена від таких негативних явищ, як неповна зайнятість населення, циклічність економічного розвитку, монополізм, нестабільність рівня цін, несправедливий розподіл доходів тощо. Є сфери діяльності, які не завжди вигідні для приватного бізнесу – наука і освіта, охорона здоров'я, оборона, охорона довкілля. Є також сфери, де ринкові механізми спрацьовують або із запізненням, або не спрацьовують зовсім (зокрема, це стосується ринку робочої сили). Багато економічних проблем мають соціальний і політичний характер, і втручання держави для їх вирішення є обов'язковим» [5, с. 10]. Тобто, в процесі регулювання економіки будь-якої країни потрібно активно залучати державу, а також ефективно використовувати механізм саморегулювання для забезпечення соціальних гарантій її населенню.

Зокрема, в енциклопедії державного управління під цим поняттям розуміється «сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян. Воно включає закони, формальні і неформальні розпорядження і допоміжні

правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження. Це набір здійснюваних державними структурами заходів, направленими на контроль за поведінкою індивідів або груп, які потрапляють під контроль цих структур. Воно включає закони і допоміжні інструменти, що створюються державою, а також правила, що встановлюються державними і недержавними агентствами в рамках делегованих повноважень» [6, с. 153]. Щодо поняття «державне регулювання економіки», то в енциклопедії сучасної України наведено таке його визначення: «діяльність держави з підтримання стабільності відтворення та забезпечення умов для розвитку економіки» [7].

На думку авторів монографії [8] І. Р. Михасюка, З. М. Залого, О. Є. Сухай, «державне регулювання – це встановлення основних правил, координація та усунення відхилень у діяльності всіх інститутів, адміністративно-територіальних одиниць і суб'єктів господарювання від законодавчо закріплених стратегічних напрямків соціально-економічного розвитку країн за допомогою адміністративних та економічних механізмів». Зауважимо, що держава у своїй регуляторній політиці може, крім зазначених, використовувати й інші механізми впливу на об'єкти регулювання.

Досліджуючи це поняття, Л. Дітківська і Л. Головка вважають, що «державне регулювання є впливом держави на соціальний розвиток країни» [4, с. 14]. Забігаючи наперед в нашому дослідженні соціально-економічних процесів, їх державне регулювання неминуче пов'язане з державним впливом на соціальний розвиток. Однак зводити все тільки до соціальних процесів буде неправильно. Ці процеси нерозривно пов'язані з економічними, а регуляційні дії мають впливати на ті та на інші. Ближчим до поняття державне регулювання соціально-економічних процесів пропонує Д. Стеченко: «державне регулювання – вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання та окремих громадян на досягнення цілей та пріоритетів державної політики суспільного розвитку» [9, с. 5], яке є більш гнучким і ближчим до досліджуваної нами проблематики.

С. Мочерний дав таке визначення досліджуваного поняття: «державне регулювання – це комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються» [10, с. 379].

А. Стельмашук вважає, що державне регулювання економіки – це діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для функціонування економічного механізму згідно з цілями й пріоритетами державної економічної політики. На його думку, раціональне державне регулювання економіки не протистоїть механізму її ринкового регулювання й не підміняє його, а свідомо використовує його регулюючий потенціал, надає ринковим регуляторам цілеспрямований характер. Державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства є системою типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними установами та суспільними

організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінилися [11, с. 27].

Кожне з зазначених визначень певною мірою характеризує суть досліджуваного нами поняття «державне регулювання» і має свої переваги. Кожне з них по-своєму характеризує кінцеву мету цього регулювання. Хоча важко одним реченням описати таке складне поняття.

На думку автора наукової праці [12], усі визначення суті державного регулювання, які подані в літературних джерелах, можна поділити на три групи. У першій з них державне регулювання трактується як економічна діяльність держави, у другій – як система заходів і третій – як комплекс основних форм і методів впливу на певний процес чи об'єкт. «Прихильники першого підходу вбачають необхідність такого регулювання заради реалізації національних інтересів держави; прихильники другого підходу – вважають метою державного регулювання стабілізацію та пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються; прихильники третього підходу – у впливі на розвиток суспільного способу виробництва і покращення соціального розвитку країни. Така понятійна невизначеність породжує значну кількість різноманітних заходів державного регулювання, які не призводять до бажаних результатів» [12].

Варто наголосити на тому, що однакості в розумінні поняття «державне регулювання» у науковців немає.

Разом з відсутністю в літературних джерелах поняття «соціально-економічні процеси» [20], немає поняття «державне регулювання соціально-економічних процесів». Хоча деякі вчені розглядають окремо державне регулювання економічних, а деякі соціальних процесів. Зокрема, У. Моторнюк визначає державне регулювання соціальних процесів, як «вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів та інструментів) на розвиток соціальних відносин, умови життя та праці населення країни» [16].

З часом все більше науковців і практиків переконуються у тому, що в центрі їхньої уваги має бути людина, її рівень життя і добробуту. Економіка має бути підпорядкована людському розвитку. Праця людини має приносити їй не тільки матеріальні вигоди, а й моральне задоволення. Соціальні й економічні процеси невід'ємні одні від одних і їх державне регулювання доцільно проводити сумісно. Тому сумісно проводити наукові дослідження цих процесів. Пріоритетним для науковців має бути вироблення ефективних заходів соціально-економічної політики, яка б була націлена на розвиток особистості людини, задоволення її потреб і свобод.

Регулювання будь яких об'єктів, зокрема соціально-економічних систем і процесів відбувається на основі принципу зворотного зв'язку. Для вироблення ефективних регулюючих дій потрібна інформація про реакцію системи чи процесу на попередні регулюючі дії на них. Тому ефективність політики регулювання соціально-економічних процесів залежить від оперативності і достовірності інформації про тенденції перебігу цих процесів, швидкості і точності прогнозів їх розвитку, вироблення правильних державних регулюючих впливів на них. У процесі виконання аналізу і прогнозування потрібне використання якомога ширшого набору аналітичних та економіко-математичних

методів і моделей для усестороннього оцінювання цих процесів, виявлення причин та закономірностей їхнього розвитку, а також визначення можливих напрямів поліпшення їх динаміки.

Держава регулює соціально-економічні процеси з використанням певних методів, важелів та інструментів. За формою впливу на ці процеси методи регулювання поділяють на прямі і непрямі. Прямі методи діють на функціонування об'єктів регулювання безпосередньо з використанням певних інструментів. Це можуть бути відповідні адміністративно-правові акти, державні замовлення, обмеження на ціни, штрафи, квоти, програми соціально-економічного розвитку, субсидії, дотації тощо.

Непрямі методи впливають на об'єкти регулювання не безпосередньо, а опосередковано. Створюється певна атмосфера, середовище, яке мотивує і змушує ці об'єкти діяти так, як хоче держава. До таких методів належать: моральне переконування, інструменти податкової, кредитної, інноваційної, амортизаційної та іншої політики держави.

Залежно від змісту чи засобів впливу на об'єкти регулювання розрізняють правові, адміністративні й економічні методи регулювання. «Правові методи державного регулювання розвитку економіки здійснюються шляхом прийняття законів і законодавчих актів Верховною Радою України, нормативних актів уряду (декретів, постанов), видання указів Президента України, а також вироблення механізмів їх реалізації і контролю. ... Адміністративні методи державного регулювання ринку виражають, по суті, пряме управління з боку держави і включають застосування системи державних замовлень і контрактів, державне підприємництво, застосування державою санкцій і штрафів, ліцензій, дозволів, квот, встановлення норм і стандартів, які регламентують вимоги до якості робіт, послуг, продукції, до організації виробничих процесів, операцій на внутрішньому і зовнішньому ринку тощо» [6, с. 153]. З використанням економічних методів можна регулювати попит і пропозицію на певних ринках, співвідношення між ними.

Зауважимо, що науковці розглядають і інші методи державного регулювання. Значною мірою це залежить від об'єктів регулювання. Наприклад, автори підручника «Державне регулювання економіки» за ред. проф. І. Р. Михасюка, класифікуючи методи регулювання економіки за характером впливу на господарську діяльність її суб'єктів, крім адміністративних і економічних, розглядають донорські (державні дотації, податкові пільги і пільгові кредити) і протекціоністські (захист від зовнішньої конкуренції, сприяння розвитку національної науки, техніки та технологій, квоти і ліцензії) методи [5, с. 23]. Розглядаючи методи регулювання підприємницької діяльності, автори підручника поділяють їх залежно від змісту на економічні, адміністративні, інституційні та соціально-психологічні. Інструментами перших з цих методів, на їхню думку, є структурне програмування, бюджетно-податкова, грошово-кредитна, митна і цінова політика. Інструментарієм других з розглянутих методів є екологічна політика, ліцензування, квотування, сертифікація, планування, державні замовлення, регламентація діяльності підприємств і контроль за монопольними ринками. Інструменти інституційних методів – інформаційна, юридична, організаційна, фінансова підтримка

створення і адаптації підприємств, формування різномандатних фондів і альтернативних форм власності, фінансування НДЦ, інститутів, рад і спілок, міжнародна інтеграція, а соціально-психологічних методів – встановлення мінімально-допустимого рівня добробуту і соціального захисту населення, індексація доходів громадян, сприяння зайнятості і формування громадської думки [5, с. 24].

Автор наукової праці [13] вважає, що «основний інструментарій регулювання регіонального розвитку може бути зведений до трьох видів: по-перше, економічних методів, призначення яких полягає в розробці здійснення найбільш прийнятних заходів по впорядкуванню протікання відтворювальних процесів на певній території; по-друге, організаційних методів, які покликані забезпечувати знаходження найбільш прийнятних організаційних структур на територіальному і міжтериторіальному рівні для вирішення найбільш важливих для даної території проблем; і, по-третє, адміністративних методів, призначення яких полягає у пошуку і здійсненні найбільш прийнятних правових формул вирішення виявлених протиріч у взаєминах різних суб'єктів не лише влади, але і господарювання. При цьому основними виступають економічні методи регулювання регіонального розвитку».

На нашу думку, держава може регулювати соціально-економічні процеси з допомогою багатьох методів, основними з яких є економічні, адміністративні і правові методи. Крім цих методів, доцільно використовувати деякі специфічні, зокрема, інституційні, донорські, протекціоністські, соціально-психологічні та інші методи, про які говорилося вище.

Автори навчального посібника [4] Л. І. Дідківська і Л. С. Головки вважають, що у разі дослідження державного регулювання економіки потрібно розглянути відповідні принципи, від дотримання яких залежить ефективність цього регулювання. До таких принципів вони зачисляють: науковість, погодження інтересів, цілеспрямованість, пріоритетність, системність, комплексність, принципи адаптації, достатності, організаційно-правового та економічно-організаційного забезпечення [4].

Очевидно, що дослідження державного регулювання не тільки економіки, а й соціально-економічних процесів має також супроводжуватись вивченням відповідних принципів регулювання. Детальніше розглянемо ці питання. Спочатку розглянемо підходи науковців до розуміння ними принципів державного регулювання економіки і економічних процесів.

Наприклад, В. Гриньова серед таких принципів називає: цілеспрямованість, погодженість та обґрунтованість усіх дій у системі державного регулювання економіки, відповідальність за прийняття рішень і кінцеві результати, високий професіоналізм суб'єктів державного регулювання економіки, ефективне використання ресурсів, пріоритетність вирішуваних проблем, орієнтованість на забезпечення економічного розвитку та на його основі соціального благополуччя для всього населення [14]. О. Чечель визначальними принципами державного регулювання економіки вважає науковість, погодження інтересів, цілеспрямованість, пріоритетність та доцільність, системність, комплексність, принцип гнучкості й адаптації, достатності, принципи організаційно-правового й економіко-організаційного забезпечення, а також принципи

поступовості та етапності здійснення державного регулювання економіки, пріоритету права над економікою, єдності економіки і політики, ефективності, прозорості, відповідальності [15].

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять міркування щодо цієї проблематики професора Д. Стеченко. Проаналізувавши світовий досвід організації державного регулювання економіки, він називає такі загальні принципи реалізації впливу держави на економічні процеси: пріоритетності права над економікою, постійне розширення органічно взаємопов'язаних форм державного регулювання і поєднання національно-державного підходу та інтернаціонального досвіду державного регулювання в умовах реформування економіки. На його думку, при створенні системи державного регулювання економіки основними мають бути такі принципи: ефективності, справедливості, стабільності, системності державного впливу, адекватності, оптимального поєднання адміністративно-правових і економічних важелів, поступовості та етапності, забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності, дотримання вимоги матеріально-фінансової збалансованості. Новими він вважає такі принципи: бюджетної політики та податкового регулювання, регулювання зовнішньоекономічної діяльності [9].

Щодо принципів державного регулювання соціальних процесів, то їх в [16] розглядає У. Моторнюк. Зокрема, в цій праці висвітлено такі принципи соціальної політики: єдності об'єктивного та суб'єктивного в реалізації соціальної політики, взаємозв'язку об'єктивної соціальної саморегуляції і цілеспрямованої діяльності у здійсненні соціальної політики, активний характер соціальної політики, комплексність соціальної політики, пріоритету соціальних інтересів людини, особистості, єдності організаційних і самоорганізаційних засад реалізації соціальної політики.

Досліджуючи державне регулювання соціально-економічного розвитку на регіональному рівні, автор праці [17] називає такі загальні принципи, які треба використовувати з урахуванням специфіки окремого регіону: конституційність та законність, співробітництво, паритетність, відкритість, субсидіарність, координація, єдність, історична спадкоємність, і специфічні регіональні принципи: територіально-просторова цілісність, диференціація, конвергенція, інтерналізація і відповідальність. Зіставлення думок авторів щодо принципів державного регулювання регіонального соціально-економічного розвитку подано в статті [18].

Узагальнення зазначених і інших опрацьованих літературних джерел дає підстави до висновків щодо принципів державного регулювання соціально-економічних процесів. Знання цих принципів потрібне для того, щоб поліпшити ефективність цього регулювання. Що точніше дотримуватись їх, то траєкторія розвитку соціально-економічних процесів буде ближче до бажаної. Розглянемо основні з цих принципів, яких, на нашу думку, потрібно дотримуватись при державному регулюванні досліджуваних процесів.

Принцип людиноцентризму. Для сучасної техногенної цивілізації характерним є не тільки зростання рівня і якості життя населення, поліпшення медичного обслуговування і збільшення середньої очікуваної тривалості життя при народженні, а й появою

антропологічної, екологічної та інших криз. Виникла глобальна загроза для існування всього людства. Змінити ситуацію на краще можливо за рахунок «переходу до нової парадигми розвитку, коли не технології та економіка, а людина в її новій якості стане метою і смыслом прогресу. Так виникає і стверджується людиноцентризм – нова стратегія поступу суспільства, в основі якої не накопичення матеріальних благ і цінностей, а орієнтація на духовні цінності, знання, культуру, науку, без яких життя втрачає сенс і перспективу» [19]. Заходи державного регулювання мають сприяти захисту людини як біологічної та соціальної істоти від негативних впливів сучасної цивілізації.

Принцип єдності соціальних і економічних процесів. Процедура державного регулювання має застосовуватись одночасно до всіх елементів соціально-економічної системи, враховуючи їхній взаємозв'язок і взаємообумовленість.

Принцип соціальної справедливості. Враховуючи недосконалість ринкового саморегулювання, держава має виправляти цю недосконалість через перерозподіл доходів її громадян. Це можна зробити введенням прогресивної податкової політики, наданням допомоги непрацездатним, безробітним, багатодітним, особам похилого віку тощо.

Принцип ефективності. Державне регулювання має бути ефективним. Внаслідок його впливу рівень розвитку соціально-економічних процесів має зростати. Потрібно проводити постійний моніторинг цих процесів і виявляти ті регулюючі дії держави, які приводять до зростання чи спадання згаданого рівня.

Принцип науковості. Без наукового підґрунтя неможливо ефективно регулювати будь-які процеси. Потрібно аналізувати і прогнозувати зміни, які відбуваються з цими процесами у результаті їх регулювання. Причому всі ці процедури треба виконувати з використанням економіко-математичних методів і моделей, інших наукових підходів.

Принцип адекватності. Передбачає реальне відображення динаміки соціально-економічних процесів використовуваними регуляторами. Держава регулює тільки ті процеси, які не можуть бути відрегульовані виробниками чи іншими суб'єктами соціально-трудова відносин.

Принцип цілеспрямованості. Регулювання соціально-економічних процесів повинно мати одну глобальну мету, якій мають бути підпорядковані всі дії держави щодо цього регулювання.

Принцип погодження інтересів. Інтереси всіх сторін, які дотичні до процесів регулювання мають бути ураховані. Наприклад, у разі підписання колективного договору треба врахувати інтереси працедавця і трудового колективу підприємства.

Разом з зазначеними, державне регулювання соціально-економічних процесів має відповідати іншим принципам, зокрема, комплексності, пріоритетності, системності, адаптації, достатності, поступовості та етапності, оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів, забезпечення єдності стратегічного та поточного державного регулювання, матеріально-фінансової збалансованості та ін. За основу для розробки системи розглянутих принципів державного регулювання соціально-економічних процесів ми взяли наукові праці [4] і [9]. Тому більш детальний опис деяких з зазначених нами принципів можна оглянути в цих літературних джерелах.

Висновки. З викладеного можна зробити висновок, що поняття державне регулювання економіки висвітлено у літературних джерелах достатньо детально, а державне регулювання соціально-економічних процесів – недостатньо. Розроблено теоретичне підґрунтя державного регулювання соціально-економічними процесами, а саме розглянуто методи та інструменти цього регулювання. Визначено принципи державного регулювання соціально-економічними процесами, що дає змогу підвищити ефективність їх регулювання. Результати роботи будуть корисні для органів державної влади у виробленні ефективних заходів соціально-економічної політики, яка сприятиме змінам у суспільстві й економіці і відобразатиметься на рівні життя учасників цих процесів.

Список використаних джерел

1. Приймак В., Гинда О. Управління процесами розвитку та реалізації людського потенціалу в економіці України: монографія. Львів : Растр-7, 2013. 438 с.
2. Пасінович І. І., Сич О. А. Модернізація механізмів державного регулювання економіки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2018. Вип. 1. С. 398–408.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2002. Т. 3. 952 с.
4. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. 5-те вид. Київ : Знання, 2006. 213 с.
5. Державне регулювання економіки: підручник. Друге вид., випр. і доповнене / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога; за ред. І. Р. Михасюка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка ; Київ : Атіка, Ельга-Н, 2000. 592 с.
6. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.
7. Енциклопедія Сучасної України. URL: <http://esu.com.ua/> (дата звернення: 28.03.2021).
8. Михасюк І. Р., Залога З. М., Сухай О. Є. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації / за ред. І. Р. Михасюка: монографія / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів: НВФ «Українські технології», 2010. 320 с.
9. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 271 с.
10. Мочерний С. В. Економічна теорія: навчальний посібник. 4-те вид., стереотип. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
11. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Тернопіль : ТАНГ, 2000. 315 с.
12. Миргородський Д. Ю. Теоретичні підходи до дефініції поняття «державне регулювання економіки». *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2012. № 49 (1022). С. 90–98.
13. Медвідь В. Ю. Систематизація інструментів економічного регулювання регіонального розвитку. *Економічний вісник Донбасу* № 2 (32), 2013. С. 53–57.
14. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: підручник. Київ : Знання, 2008. 398 с.
15. Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_8 (дата звернення: 09.03.2021).

16. Моторнюк У. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 23–26.
17. Томарева-Патлахова В.В. Пріоритетні напрями регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 6. С. 38–43.
18. Тофанюк О.В. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 159–165.
19. Кремень В. Г. Людина як суб'єкт творчої діяльності: інноваційний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. Вип. 9–10 (28–29). С. 6–10.
20. Прийма С., Приймак В. Теоретичні основи трактування поняття «соціально-економічні процеси в ринковій економіці». *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 57. С. 51–56
21. Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. // VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. – Sofia: VUZF Publishing House «St. Grigorii Bogoslov», 2019. Vol. 2. 367 p.

References

1. Pryjmak V., Ghynda O. (2013) Upravlinnja procesamy rozvytku ta realizaciji ljudskogho potencialu v ekonomici Ukrajinjy: monoghrafija. [Management of processes of development and realization of human potential in the economy of Ukraine]. Ljviv: Rastr-7. (in Ukrainian)
2. Pasinovych I. I., Sych O. A. (2018) Modernizacija mekhanizmiv derzhavnogho reghuljuvannja ekonomky Ukrajinjy [Modernization of mechanisms of state regulation of the Ukrainian economy]. *Finansovo-kredytna dijalnijnstj: problemy teoriji i praktyky*, vol. 1, p. 398-408.
3. Ekonomichna encyklopedija [Economic encyclopedia] (2002) : u 3 t. / vidp. red. S. V. Mochernyj. Kyjiv : Akademija, vol. 3. (in Ukrainian)
4. Didkivsjka L. I., Gholovko L. S. (2006) Derzhavne reghuljuvannja ekonomiky : navchaljnij posibnyk [State regulation of the economy]. 5-te vyd. Kyjiv : Znannja. (in Ukrainian)
5. Derzhavne reghuljuvannja ekonomiky : pidruchnyk [State regulation of the economy] (2000). Drughe vyd., vypr. i dopovnene / I. Mykhasjuk, A. Meljnjk, M. Krupka, Z. Zalogha ; za red. I. R. Mykhasjuka. Ljviv : Ljvivs'kij nacionaljnij universytet imeni Ivana Franka ; Kyjiv : Atika, Eljgha-N. (in Ukrainian)
6. Encyklopedija derzhavnogho upravlinnja [Encyclopedia of Public Administration] (2011) : u 8 t. / Nac. akad. derzh. upr. pry Prezidentovi Ukrajinjy ; nauk.-red. koleghija : Ju. V. Kovbasjuk (gholova) ta in. Kyjiv : NADU, 2011. T. 4 : Ghaluzeve upravlinnja / nauk.-red. koleghija : M. M. Izha (spivgholova), V. Gh. Bodrov (spivgholova) ta in. (in Ukrainian)
7. Encyklopedija Suchasnoji Ukrajinjy [Encyclopedia of Modern Ukraine]. URL: <http://esu.com.ua/> (data zvernennja: 28.03.2021).
8. Mykhasjuk I. R., Zalogha Z. M., Sukhaj O. Je. (2010) Derzhavne reghuljuvannja ekonomiky v umovakh gglobalizaciji [State regulation of the economy in the context of globalization] / jia red. I. R. Mykhasjuka: Monoghrafija / Ljvivs'kij nacionaljnij universytet imeni Ivana Franka. Ljviv: NVF «Ukrajinsjki tehnologhiji». (in Ukrainian)
9. Stechenko D. M. (2007) Derzhavne reghuljuvannja ekonomiky : navchaljnij posibnyk [State regulation of the economy]. Kyjiv : Znannja. (in Ukrainian)
10. Mochernyj S. V. (2009) Ekonomichna teorija: navchaljnij posibnyk [Economic theory]. 4-te vyd., stereotyp. Kyjiv : VC «Akademija». (in Ukrainian)
11. Steljmashhuk A. M. (2000) Derzhavne reghuljuvannja ekonomiky: navchaljnij posibnyk [State regulation of Economy]. Ternopilj : TANGh. (in Ukrainian)

12. Myrghorodskyy D. Ju. (2012) Teoretychni pidkhody do definiciji ponjattja «derzhavne rehuljuvannja ekonomiky» [Theoretical approaches to the definition of «state regulation of the economy»]. *Visnyk NTU «KhPI»*, vol. 49 (1022), p. 90-98.
13. Medvidj V. Ju. (2013) Systematyzacija instrumentiv ekonomichnogho rehuljuvannja regionaljnogho rozvytku [Systematization of instruments of economic regulation of regional development]. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, vol 2 (32), p. 53–57.
14. Ghrynjova V. M. (2008) Derzhavne rehuljuvannja ekonomiky: pidruchnyk [State regulation of Economy]. Kyjiv. (in Ukrainian)
15. Chechelj O. M. (2014) Pryncypy ta mekhanizm derzhavnogho rehuljuvannja ekonomiky [Principles and mechanism of state regulation of the economy]. *Demokratychna vrvjaduvannja*. Vyp. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_8 (data zvernennja: 09.03.2021).
16. Motornjuk U. I. (2016) Socialjna polityka jak neobkhidna umova funkcionuvannja socialjnoji derzhavy [Social policy as a necessary condition for the functioning of the welfare state]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, p. 23–26.
17. Tomareva-Patlakhova V. V. (2016) Priorityetni naprjamy rehuljuvannja socialjno-ekonomichnogho rozvytku Ukrainy ta jiji rehioniv [Priority areas of regulation of socio-economic development of Ukraine and its regions]. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, Vol. 6, p. 38–43.
18. Tofanjuk O. V. (2018) Derzhavne rehuljuvannja socialjno-ekonomichnogho rozvytku rehioniv Ukrainy [State regulation of socio-economic development of the regions of Ukraine]. *Prychornomorsjki ekonomichni studiji*. vol. 33, p. 159–165.
19. Kremenj V. Gh. (2014) Ljudyna jak sub'jekt tvorchoji dijalnosti: innovacijnyj aspekt [Man as a subject of creative activity: an innovative aspect]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoji osobystosti*, vol. 9–10 (28–29), p. 6–10.
20. Pryima S., Pryimak V. (2020) Teoretychni osnovy traktuvannja poniattia «sotsialno-ekonomichni protsesy v rynkovii ekonomitsi» [Theoretical basis of interpretation of the concept «socio-economic processes in market economy»]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, Vol. 57. p. 51–56.
21. Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. // VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. – Sofia: VUZF Publishing House «St. Grigorii Bogoslov», 2019. Vol. 2. 367 p.

SOCIO-ECONOMIC PROCESSES AS THE OBJECT OF STATE REGULATION

Svitlana Pryima

*Ivan Franko National University of Lviv,
79008, Lviv, 18 Svobody Ave.
e-mail: svitlana.pryima@lnu.edu.ua*

Annotation. The article aims to present the author's concept of the basic methods and principles of state regulation of socio-economic processes. This study is based on the application of empirical cognition methods, viz.: observation, description, comparison, and inductive generalization.

The article highlights the approaches of scientists to the interpretation of the concepts “regulation”, “management”, the author's understanding of the concept “regulation”. It is substantiated that in regulating the

economy of any country, it is necessary to involve the state actively as well as effectively use the mechanism of self-regulation to ensure social guarantees for the population.

The essence of the concept “state regulation” is described, and it is noted that the idea of “state regulation of socio-economic processes” cannot be found in literature. However, some scholars consider state regulation of economic and some social processes separately. Social and economic processes are inseparable, and their state regulation should be carried out jointly. The purpose of regulating socio-economic processes is to develop a new model of the socially oriented market economy.

On the basis of the study of literary sources, the author considers the methods, levers, and tools of state regulation of socio-economic processes. In our opinion, the state can regulate socio-economic processes using many methods: economic, administrative, and legal ones. In addition to these methods, it is advisable to use some specific methods, in particular, institutional, donor, protectionist, socio-psychological, and others.

The study of state regulation of socio-economic processes should also be accompanied by the study of the relevant regulation principles. Knowledge of these principles is required to improve the effectiveness of regulation. The more precisely we follow them, the closer the trajectory of socio-economic processes will be to the desired one. In our opinion, state regulation of socio-economic processes should adhere to the following basic principles: anthropocentrism, unity of social and economic processes, social justice, efficiency, scientificity, adequacy, purposefulness, coordination of interests, complexity, priority, consistency, adaptation, sufficiency, gradualness and phasing, optimal combination of administrative, legal and economic levers, ensuring unity of strategic and current government regulation, material and financial balance, etc.

Keywords: regulation, management, state regulation, self-regulation, socio-economic processes, state regulation methods, principles of regulation of socio-economic processes.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2021

Прийнята до друку 24.11.2021